

Farkas Árpád ugyancsak 1969-ben megjelent *Kőrösi Csoma Sándor* című versére vagy Magyar Lajos *Csoma Sándor naplója* című poémájára. Mindkettőt többször kiadták, az utóbbit pedig román, német, angol, orosz, japán, francia és hindi nyelvre is lefordították. Véget nem érő azon tollforgatóink névsora, akik publicisztikai írásaikban Csoma Sándorról vallanak, emlékeznek. Elég, ha megemlítjük Beke György, Veress Dániel, Holló Ernő, Kádár László, Sylvester Lajos, Kónya Ádám, Gazda József, Csegő Zoltán, Kisgyörgy Zoltán, Zsuffa Zoltán nevét.

A megyénkben született vagy az itt élő, Csomát megelevenítő képzőművészek és népi mesterek névsora is gazdag. Gondoljunk csak a kovásznai Csutak Levente tusrájzaira és olajfestményére, Farkas György fába vésett emléktábláira, Torró Vilmos emléklapjaira, az erdővidéki Kósa Bálint nagyméretű fametszeteire, a kézdivásárhelyi Jakabos István fa domborműveire vagy a sepsiszentgyörgyi Kisgyörgy Tamás könyvillusztrációira, Petrovits István fém domborművére, Plugor Sándor emléklapjaira, Eröss János kispasztikájára, Köpe Géza szobrára.

1972 és 1979 között a nyújtódi születésű Jakabos Odön volt a Csoma-ügy fátylavívője. Vizontagságokkal teli ázsiai utazása során bejárta a „Csoma-útvonal” egyes szakaszait, anyaföldet vitt a dardzsilingi sírra, és az onnan magával hozott rögöket szétszórta a csomakőrösi öreg diófák alatt. A maga nemében páratlan, évekig tartó előadó körúton számolt be utazási élményeiről, amely elsősorban Kőrösi Csoma Sándor emlékének ápolását, felelevenítését szolgálta. Halála után özvegye J. Molnár Mária és az íróbarátok összefogásának eredményeképpen 1983-ban Bukarestben megjelent életműve, az *Indiai útnapló Kőrösi Csoma Sándor nyomában*.²

A Kovászna megyébe látogatók számos Csoma-vonatkozású emlékkal találkoznak. A tudós szülőfalujában szobrot, emléktáblákat, a több mint 250 éves diófákat és a Csoma nevével viselő művelődési otthon kis emlékszobájában dokumentumokat, fényképeket, számos könyvet, tanulmányt, cikket, G. Olasz Ella nagyméretű, művészi kivitelezésű színes „nagy út” térképét, Jakabos Odön úti ruháját és cipőjét, dardzsilingi földet és még számos emléktárgyat talál. Kovászna központjában a művelődési ház előtt Kőrösi Csoma Sándor bronzszobra áll, bent pedig Szervátiusz Jenő tölgyfa domborművét és Csutak Levente Életkerék című tusráját, a városi képtár gyűjteményében Gy. Szabó Béla és Imets László fametszeteit láthatják. Sepsiszentgyörgyön, az Állami Levéltár őrzi a kőrösi keresztelőkönyvet Csoma Sándor keresztelési bejegyzésével és több más, Kőrösi Csomával kapcsolatos dokumentumot. A megyeszékhely központjában található Képzőművészeti Galériában Puskás Sándor Csoma-szobrát tekintheti meg a látogató. A múzeum könyvtárában gazdag Kőrösi Csoma-vonatkozású dokumentumgyűjtemény áll a kutatók rendelkezésére.

Kőrösi Csoma Sándor emberi nagysága, szellemi hagyatéka a lankadást nem ismerő szorgalomnak, a kitarító munkásságnak és az igazi hazaszeretettől áthatott tudományosságnak követeire méltó példája.

Zágoni Jenő

Százötven esztendeje született Jósa András

Rómer Flóris, a magyar régészet nagy úttörője 1868-ban, az akkor indított régészeti szaklap, az Archeológiai Értesítő első számában a következőket írta: „Szívből örvendek, hogy az átkos dulakodás helyett — melyeket a tudományos ember csak megsirathat — támadtak a vidéken is férfiak, kik annyi értelemmel és ügyszeretettel pártolják a régészetet.”

A neves kutató szavai a vidék első múzeumának alapítójára, Jósa Andrásra vonatkoznak, akinek idén ünnepeljük születése 150. évfordulóját. A szűkebb pátria, a Nyírség és Nyiregyháza méltó módon, kiállítással és tudományos ülésszakkal tiszteleg nagy fia előtt. Nyiregyháza nemcsak a múzeum, hanem a megyei kórház is az ő nevét viseli. Mert ez az örök életében Kossuth érzelmű „nyíri kuruc” nemcsak régész és múzeumalapító volt, hanem nagy tudású orvos is.

Jómódú család tagjaként született 1834. november 30-án, Nagyváradon. 14 éves volt, amikor kitört a szabadságharc, a kisdíák nemzetörnek jelentkezett, s lett az egyik csapat kisdobosa. Apja kívánságának engedve pár évig jogi és gazdatiszti iskolát hallgatott, majd 26 éves korában Bécsben medicusnak jelentkezett, ahol alapítója lett az Első Magyar Társasörneknek, amelynek célja a Bécsben élő magyarok lelki, nemzeti összefogása. Erzsébet királyné kísérorvosaként világ körüli útra mehetett, de ő visszavágyott a Nyírségbe. A Pestre költöző Korányi Frigyeszt váltotta fel az akkor nyolcággyas kállói kórház élén, amely működése alatt 84 ágyasra növekedett.

²Jakabos Odönről lásd a Honismeret 1979. évi 5—6. és az 1984. évi 5. számát.

Betegei rajongtak a lelkiismeretes, szegényektől pénzt el nem fogadó „csodadoktorért”, akit 1884-ben Szabolcs vármegye főorvosának neveztek ki. A nép között oly gyakori járványok ellen nemcsak mint orvos, hanem mint közember is felvette a küzdelmet. Sikerült a felsőbb hatóságok előtt bebizonyítani, mennyire fertőzésveszélyes a karról karra való oltás, amit be is szüntettek. Bevezette a megyében a tehénhimlővel való oltást. Az ő közbenjárására új piaci rendeletet hoztak Nyíregyházán: nem lehet élelmet földről árulni. Minden községben annyi kutat fúratott, ahány ezer lakos élt ott. Ezzel az volt a célja, hogy a fertőzött víztől oly gyakori hastífuszos megbetegedések számát radikálisan lecsökkentsé.

Élete nagy részét — amint maga vallotta — kocsin és szekéren töltötte. Ismerte a megye minden dűlőútját, s kocsijából soha nem hiányzott az ásó. Ahol valamit megcsillanni látott a szántásban, odahajtott s kiástta. A történelem néma tanúja, a földből előkerült tárgyak fiatal korától vonzották. Figyelme a nép által *kunhalom*nak nevezett földhányások felé fordult, s ahol csak módja volt rá, megásatta azokat. Az innen előkerült bronz- és honfoglalás kori tárgyakkal alapozta meg a mai nyíregyházi Jósza András Múzeum hirnevét.

Kállóba, Szabolcs akkori fővárosába, 1868. december 1-én „archeológiai értekezlet”-re hívta mindazokat a nemeseket, jegyzőket, papokat és tanítókat, akik már korábban is lelkesen támogatták történelemmentő igyekezetét. Az ekkor létrehozott megyei Régészeti Társulattal vetette meg a vidék legrégebbi múzeumának az alapjait. Fáradhatatlanul szervezett, levelezett, utazott és közművelt. Minden jelentősebb ásatásról, a múzeumba bekerült új tárgyról beszámolt a megye népességének a helyi Nyírvidéken, a szűkebb szakmának pedig az Archeológiai Értesítő hasábjain. Szívós, kitartó, áldozatot nem ismerő munkáját mi sem jelzi jobban, mint az, hogy addig az ország többi részén 58 honfoglalás kori sírt tártak fel, ő pedig a Nyírségben, a honfoglalók eme homokos hazájában egymaga kilencvenet.

Mivel nyomta a lelkét, hogy „ezen kizárólag Szabolcs megyéből került gyűjtemény halálom után szétkallódjék”, 1891-ben a megyének örök tulajdonul ajánlotta fel saját gyűjteményét és a Nagykállóban levő múzeum anyagát. A nyíregyházi múzeum az 1892-ben megnyitott új megyeházában kapott helyet, de csak hét év múlva nyílt meg a nagyközönség előtt. 72 éves korában, csaknem négyötven éves hivatalos működés után vonult nyugdíjba — mint vármegyei főorvos, de sohasem úgy, mint múzeumszervező. Tudta, hogy még életében olyan emberről kell gondoskodnia, akire nyugodtan rábízhatja élete nagy művét, a múzeumot. Így esett a szerencsés választás a hódmezővásárhelyi múzeum akkori múzeumőrére, a kiváló néprajzos *Kiss Lajosra*, aki 1912 telén tette le a hivatalos esküt.

84 évesen még felutazott a fővárosba, hogy kieszközölje a közben katonai szolgálatra bevonultatott *Kiss Lajos* leszerelését. Aztán már csak annyit engedett meg neki az élet, hogy visszatérjen az imádott vidékre, a Nyírségbe. Még megfoghatta a szeptember 5-én Nyíregyházára visszaérkezett múzeumi segédőr kezét, majd másnap, 1918-ban meghalt.

Jósza Andrásra nemcsak szűkebb pátriája, hanem az egész magyar múzeumügy és a honismeret gyalogmunkásai is tisztelettel emlékeznek.

Jávor Agnes

Feszl Frigyes¹ (1821–1884)

Századik évfordulója van annak, hogy elhunyt Feszl Frigyes, akit a közzéemlény mindenekelőtt mint a pesti Vigadó építészet isméri, aki nemcsak a régi Pest szülőtte volt, itt halt meg, hanem — művészi felkészülésének éveitől eltelve — ide fűzte munkásságának legnagyobb része is. Munkássága arra a sorsdöntő időszakra esett, amikor — még az 1848-as forradalom és szabadságharc előtti években — a város megindult a nagy- és fővárossá válás útján, s tevékeny részt vállalt még a kiegyezés utáni nagy városrendezési munkák kezdeténél is. Magától értetődik tehát, ha fellelhető műveinek teljes áttekintése alapján ezek jelentős részéből kiállítás nyílik emlékére, s helyénvaló, ha erre éppen Budapest Történeti Múzeumában kerül sor.

¹Megnyitó beszéd a Budapesti Történeti Múzeum kiállításán, 1984. július 25-én.